

Prijsstabiliteit: waarom is dat belangrijk voor jou?

Lerarenboek

© Europese Centrale Bank, 2005

Adres

Kaiserstrasse 29
60311 Frankfurt am Main
Duitsland

Postadres

Postfach 16 03
60066 Frankfurt am Main
Duitsland

Telefoon

+49 - 69 - 134 40

Website

<http://www.ecb.int>

Fax

+49 - 69 - 13 44 60 00

Auteur

Dieter Gerdesmeier

Concept en ontwerp

MEDIA CONSULTA Advertising GmbH
Wassergasse 3
10179 Berlijn
Duitsland

Foto's

Andreas Pangerl (p. 15)
Corbis (pp. 23, 35)
Europese Centrale Bank (pp. 1, 6, 9, 47, 51, 69, 88)
R. Meulemans / DNB
Image Source (p.13)
Photos.com (pp. 10, 11, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 29, 30, 33, 36,
44, 45, 55, 56, 57, 61, 70, 71, 73, 74, 77, 78, 79, 81, 83, 85, 86, 87)

Alle rechten voorbehouden.

*Het maken van kopieën voor educatieve en niet-commerciële
doeleinden is toegestaan mits de bron wordt vermeld.*

ISBN (gedrukt) 92-9181-779-1

ISBN (online) 92-9181-776-7

Prijsstabiliteit: waarom is dat belangrijk voor jou?

Lerarenboek

Voorwoord	6
Samenvatting	9
	
Hoofdstuk 1 Inleiding	13
	
Hoofdstuk 2 Geld – een kort historisch overzicht	15
2.1 De functies van geld	16
2.2 Geldvormen	18
	
Hoofdstuk 3 Het belang van prijsstabiliteit	23
3.1 Wat is prijsstabiliteit?	24
3.2 Het meten van inflatie	24
3.3 De voordelen van prijsstabiliteit	29
	
Hoofdstuk 4 Factoren die de prijsontwikkeling bepalen	35
4.1 Wat monetair beleid kan en wat het niet kan – een overzicht	36
4.2 Geld en de rente – hoe kan monetair beleid de rente beïnvloeden?	38
4.3 Hoe beïnvloeden veranderingen in de rente de uitgavenbeslissingen van consumenten en bedrijven?	40
4.4 Factoren die de prijsontwikkeling op de kortere termijn bepalen	45
4.5 Factoren die de prijsontwikkeling op de langere termijn bepalen	47
	
Hoofdstuk 5 Het monetaire beleid van de ECB	49
5.1 Een kort historisch overzicht	50
5.2 Het institutionele kader	53
5.3 De monetairebeleidsstrategie van de ECB	58
5.4 Overzicht van het operationele kader van het Eurosysteem	73

Lijst van termen	77
Bijlage 1: De invloed van inflatie – enkele kwantitatieve voorbeelden	79
Bijlage 2: Oefeningen	81
Bibliografie	89
Kaders	
Kader 3.1 Het meten van inflatie – een eenvoudig voorbeeld	25
Kader 3.2 De relatie tussen de verwachte inflatie en de rente – het zogeheten „Fischer-effect“	28
Kader 3.3 Hyperinflatie	31
Kader 3.4 De vraag naar contant geld	33
Kader 4.1 Waarom kan de centrale bank de (ex ante) reële rente beïnvloeden? De rol van „starre“ prijzen	39
Kader 4.2 Hoe beïnvloeden veranderingen in de totale vraag de economische bedrijvigheid en de prijsontwikkeling?	41
Kader 4.3 De kwantiteitstheorie van geld	48
Kader 5.1 De weg naar de gemeenschappelijke munteenheid, de euro	50
Kader 5.2 De convergentiecriteria	54
Kader 5.3 De samenstelling en kenmerken van de HICP	61
Kader 5.4 Een veiligheidsmarge tegen deflatie	62
Kader 5.5 De middellangetermijnnoriëntatie van het monetaire beleid van de ECB	63
Kader 5.6 Reële economische en financiële indicatoren	65
Kader 5.7 Macro-economische projecties voor het eurogebied	68
Kader 5.8 Monetaire aggregaten	69
Kader 5.9 De door de ECB gehanteerde referentiewaarde voor de groei van de geldhoeveelheid	70

Jean-Claude Trichet

Nout Wellink

Meer dan 300 miljoen mensen in twaalf Europese landen gebruiken de euro als hun gemeenschappelijke munteenheid. De Raad van Bestuur van de Europese Centrale Bank (ECB) is verantwoordelijk voor het gemeenschappelijke monetaire beleid in deze landen, die samen bekend staan als het eurogebied. Het Eurosysteem, dat bestaat uit de ECB en de nationale centrale banken van het eurogebied, heeft een duidelijk mandaat toegewezen gekregen door het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap: het hoofddoel is het handhaven van prijsstabiliteit in het eurogebied. Met andere woorden, de Raad van Bestuur van de ECB heeft het mandaat gekregen de koopkracht van de euro te behouden. Dit mandaat weerspiegelt een brede consensus in de samenleving dat monetair beleid, door prijsstabiliteit te handhaven, aanzienlijk bijdraagt aan duurzame groei en economische welvaart en helpt banen te creëren. Het Eurosysteem is onafhankelijkheid gegeven voor de uitvoering van haar mandaat. Daarnaast heeft de Raad van Bestuur een monetairebeleidsstrategie om prijssta-

biliteit te verwezenlijken gekozen en bekendgemaakt, en gebruikt de Raad een efficiënt en goed-werkend operationeel kader om zijn gemeenschappelijke monetaire beleid uit te voeren. Kortom, het Eurosysteem beschikt over alle instrumenten en vaardigheden die nodig zijn om een succesvol monetair beleid te kunnen voeren. Echter, net als iedere andere belangrijke en onafhankelijke instelling in een moderne maatschappij, dient het Eurosysteem – waarvan de ECB en De Nederlandsche Bank deel uitmaken – dicht bij het algemene publiek te staan en door de burgers van Europa te worden begrepen. Het is daarom belangrijk dat zijn mandaat en beleid aan een breder publiek worden uitgelegd. Dit boek streeft ernaar een veelomvattend maar gemakkelijk toegankelijk overzicht te bieden van de redenen waarom prijsstabiliteit zo belangrijk is voor het behoud van welvaart en van hoe het monetaire beleid van de ECB erop is gericht haar mandaat te verwezenlijken.

Jean-Claude Trichet
President van de
Europese Centrale Bank

Nout Wellink
President van de
Nederlandsche Bank

Dit boek heeft zeer veel baat gehad bij de vele opmerkingen en schrijfsuggesties van mijn collega's bij de ECB, die ik daarvoor dan ook zeer dankbaar ben. Ik zou hierbij tevens blij willen geven van mijn dankbaarheid jegens de leden van het Comité voor Externe Communicatie van het Europees Stelsel van Centrale Banken en de Raad van Deskundigen, mijn collega's bij de Afdeling Taaldiensten en de Afdeling Vertalingen van de ECB, en H. Ahnert, J. Ahonen, W. Bier, D. Blenck, E. Bracke, D. Clarke, J. Cuvry, G. Deschamps, L. Dragomir, S. Ejerskov, G. Fagan, A. Ferrando, L. Ferrara, S. Keuning, H. J. Klöckers, Prof. Dr. D. Lindenlaub, K. Masuch, W. Modery, P. Moutot, H. Pill, C. Pronk, P. Rispal, B. Roffia, C. Rogers, P. Sandars, Prof. Dr. H. J. Schlösser, R. K. Schüller, A. Spivack, G. Vitale en C. Zilioli.

Dieter Gerdesmeier

Frankfurt am Main, november 2005

Prijsstabiliteit: waarom is dat belangrijk voor jou?

Samenvatting

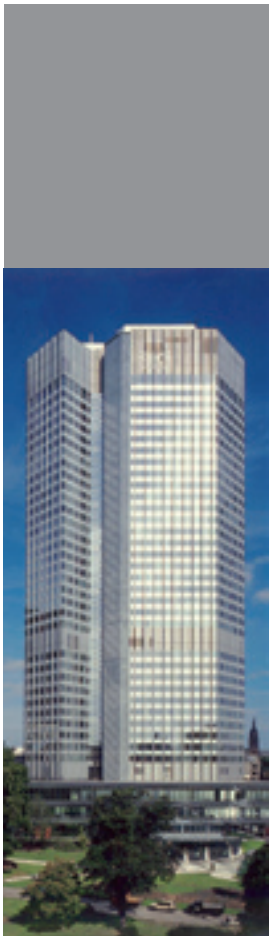
Het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap verleent aan het *Eurosysteem*¹, dat bestaat uit de Europese Centrale Bank (ECB) en de nationale centrale banken van die landen die de euro als hun munteenheid hebben aangenomen, het hoofdmandaat van het handhaven van prijsstabiliteit. Dit mandaat wordt op goede economische gronden beschouwd als de hoofddoelstelling van het Eurosysteem. Het weerspiegelt de lering die wij uit eerdere ervaringen hebben getrokken en wordt ondersteund door de economische theorie en empirisch onderzoek, die beide aangeven dat monetair beleid door prijsstabiliteit te handhaven een belangrijke bijdrage levert aan de algemene welvaart, met inbegrip van hoge niveaus van economische bedrijvigheid en werkgelegenheid.

Gezien het feit dat de voordelen van prijsstabiliteit zo algemeen worden onderkend, achten wij het van essentieel belang om uit te leggen, met name aan jonge mensen, hoe belangrijk prijsstabiliteit is, hoe prijsstabiliteit het beste kan worden verwezenlijkt, en hoe handhaving van prijsstabiliteit de bredere economische doelen van de Europese Unie ondersteunt.

De voordelen van prijsstabiliteit, en ook de kosten waarmee inflatie of deflatie gepaard gaan, houden nauw verband met geld en de functies van geld. Hoofdstuk 2 behandelt daarom de functies en geschiedenis van geld. In dit hoofdstuk wordt uitgelegd dat in een wereld zonder geld, d.w.z. in een ruileconomie, de kosten die verbonden zijn aan het ruilen van goederen en diensten, zoals informatie-, zoek- en vervoerskosten, zeer hoog zijn. Dit hoofdstuk laat zien dat geld het ruilen van goederen efficiënter maakt en daardoor het welzijn van burgers verhoogt. Deze overwegingen worden gevolgd door een gedetailleerdere bespreking van de rol en de drie basisfuncties van geld. Geld dient als ruilmiddel, als waarde-opslag en als rekeneenheid. De concrete vormen van in verschillende maatschappijen gebruikt geld zijn in de loop der tijden veranderd: goederengeld, metalliek geld, papiergeld en elektronisch geld zijn de voornaamste hiervan. De belangrijkste ontwikkelingen in termen van de geschiedenis van geld worden kort beschreven en toegelicht.

In Hoofdstuk 3 wordt dieper ingegaan op het belang van prijsstabiliteit. In dit hoofdstuk wordt uitgelegd dat inflatie en deflatie economische verschijnselen zijn die ernstige negatieve gevolgen kunnen hebben voor de economie. Het hoofdstuk begint met een definitie van deze begrippen. Inflatie wordt in principe gedefinieerd als een algemene stijging van de prijzen van goederen en diensten over een langere periode, met

¹ De term „Eurosysteem” komt niet als zodanig voor in het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap of in de Statuten van het Europees Stelsel van Centrale Banken (ESCB) en de Europese Centrale Bank (ECB), die beide betrekking hebben op de doelstellingen en taken van het ESCB, dat bestaat uit de ECB en de nationale centrale banken van alle lidstaten. Zolang er echter lidstaten bestaan die niet zijn overgegaan op de euro, zijn de bepalingen betreffende de doelstellingen en taken van het ESCB niet op hen van toepassing. Daarom wordt dan ook gewoonlijk gesproken over het Eurosysteem, d.w.z. de ECB en de nationale centrale banken van de lidstaten die wél zijn overgegaan op de euro; de Raad van Bestuur van de ECB juicht het gebruik van de term Eurosysteem toe.

De Europese
Centrale Bank

als resultaat een daling van de waarde van geld en daarmee van de koopkracht ervan. Van deflatie is sprake wanneer het algehele prijspeil over een langere periode daalt.

Na een korte paragraaf die enkele problemen illustreert die zich voordoen bij het meten van inflatie, vervolgt dit hoofdstuk met een beschrijving van de voordelen van prijsstabiliteit. Prijsstabiliteit ondersteunt een hogere levensstandaard door de onzekerheid omtrent de algemene prijsontwikkeling te verminderen, en daardoor de transparantie van het prijsmechanisme te verbeteren. Prijsstabiliteit maakt het voor consumenten en bedrijven gemakkelijker prijsveranderingen te herkennen die niet voor alle goederen opgaan (de zogenoemde „veranderingen in de relatieve prijzen”). Daarnaast draagt prijsstabiliteit bij aan de algemene welvaart door de inflatierisicopremies in de rente te verminderen, door activiteiten die erop gericht zijn zich tegen inflatie in te dekken onnodig te maken, en door de verstorende effecten van belasting- en socialezekerheidsstelsels te verminderen. Prijsstabiliteit voorkomt, ten slotte, de willekeurige verdeling van vermogen en inkomen die bijvoorbeeld samen gaat met de afkalving van de reële waarde van nominale vorderingen (besparingen in de vorm van bankdeposito's, overheidsobligaties, nominale lonen) die voortvloeit uit inflatie. Grote afkalving van reëel vermogen en inkomen ten gevolge van hoge inflatie kan leiden tot sociale onrust en politieke instabiliteit. Samenvattend kan men zeggen dat centrale banken door prijsstabiliteit te handhaven helpen bredere economische doelen te bereiken en daardoor bijdragen aan algemene politieke stabiliteit.

Hoofdstuk 4 houdt zich voornamelijk bezig met de factoren die de prijsontwikkeling bepalen. Na een kort overzicht van de rol en beperkingen van monetair beleid, wordt in dit hoofdstuk uitgelegd hoe een centrale bank de korte rente kan beïnvloeden. De centrale bank is de monopolistische (d.w.z. de enige) instantie die bankbiljetten en centralebankdeposito's verschaft. Aangezien banken voor hun cliënten bankbiljetten nodig hebben en (middels deposito's) bij de centrale bank aan reserveverplichtingen dienen te voldoen, vragen zij gewoonlijk een centrale bank om krediet. De centrale bank kan de rente op haar leningen aan de banken vaststellen, en dit beïnvloedt op zijn beurt de andere marktkrentes.

De veranderingen in marktkrentes beïnvloeden de uitgavenbeslissingen van huishoudens en bedrijven en aldus uiteindelijk de economische bedrijvigheid en inflatie. Een hogere rente, bijvoorbeeld, maakt het duurder om te investeren en resulteert daardoor over het algemeen in lagere investeringsuitgaven. Een hogere rente maakt over het algemeen ook sparen aantrekkelijker en leidt gewoonlijk tot een vermindering van de consumptievraag. Onder normale omstandigheden kan dus worden verwacht dat een stijging van de rente leidt tot een daling van de consumptie- en investeringsuitgaven, hetgeen – als alle andere omstandigheden hetzelfde blijven – uiteindelijk inflatoire druk zou moeten verlagen. Hoewel monetair beleid enige invloed kan uitoefenen op de reële bedrijvigheid, is dit effect slechts van voorbijgaande aard en niet permanent. Monetair beleid kan echter wel een blijvende invloed uitoefenen op de prijsontwikkeling en daardoor op de inflatie.

In dit hoofdstuk worden vrij gedetailleerd de factoren besproken die het inflatoire proces op de korte termijn bepalen. Zoals wordt geïllustreerd aan de hand van een betrekkelijk eenvoudig model dat de begrippen „totaal aanbod” en „totale vraag” beschrijft, kan een aantal economische factoren leiden tot bewegingen in het prijspeil op de korte termijn, waaronder stijgingen van de consumptie en de investeringen, stijgende begrotingstekorten van de overheid en hogere netto uitvoer. Daarnaast kunnen hogere prijzen voor inputs (bijvoorbeeld energie) of loonstijgingen waar geen hogere productiviteit tegenover staat, leiden tot opwaartse druk op de inflatie.

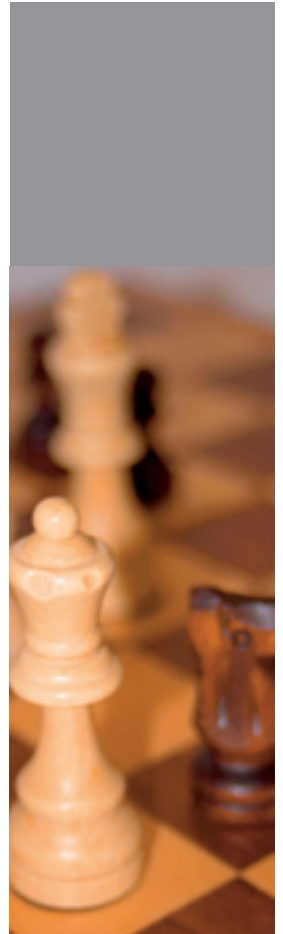

Tegen deze achtergrond wordt bijzondere nadruk gelegd op het feit dat monetair beleid de kortetermijnprijsontwikkeling niet volledig kan beheersen. In dit hoofdstuk wordt echter eveneens uitgelegd dat vanuit een langeretermijnperspectief inflatie een monetair verschijnsel is. Het kan derhalve niet worden ontkend dat monetair beleid, door te reageren op risico's voor prijsstabiliteit, de inflatie op de middellange- tot lange termijn kan beheersen.

Het laatste hoofdstuk bevat een korte beschrijving van het monetaire beleid van de ECB. Na een iets gedetailleerder overzicht van het proces dat heeft geleid tot de Economische en Monetaire Unie, wordt in de daaropvolgende paragrafen ingegaan op het institutionele kader van het gemeenschappelijke monetaire beleid, de monetairebeleidsstrategie van de ECB en de door het Eurosysteem gebruikte monetairebeleidsinstrumenten. Om de in het Verdrag voor het Eurosysteem vastgelegde doelstelling van handhaving van prijsstabiliteit te verduidelijken, heeft de Raad van Bestuur van de ECB in 1998 daar de volgende kwantitatieve definitie aan gegeven: „*Prijsstabiliteit wordt gedefinieerd als een jaarlijkse stijging van de Geharmoniseerde Consumptieprijsindex (HICP) voor het eurogebied met minder dan 2%. Prijsstabiliteit moet worden gehandhaafd op de middellange termijn*”. Bovendien heeft de Raad van Bestuur in mei 2003 duidelijk gemaakt dat er binnen deze definitie naar gestreefd wordt het inflatiecijfer te houden onder maar „*dicht bij 2% op de middellange termijn*”.

In de strategie van de ECB zijn de monetairebeleidsbeslissingen gebaseerd op een veelomvattende analyse van de risico's voor prijsstabiliteit. Een dergelijke analyse wordt uitgevoerd op grond van twee elkaar aanvullende perspectieven voor het bepalen van de prijsontwikkeling. Het eerste perspectief is gericht op het beoordelen van de korte- tot middellangetermijndeterminanten van de prijsontwikkeling, met bijzondere aandacht voor de reële economische bedrijvigheid en de financiële condities in de economie. Het houdt rekening met het feit dat gedurende dergelijke perioden de prijsontwikkeling sterk wordt beïnvloed door de wisselwerking tussen vraag en aanbod in de goederen-, diensten- en factormarkten (d.w.z. de arbeids- en kapitaalmarkten). De ECB spreekt in dit kader van de „economische analyse”. Het tweede perspectief, de „monetaire analyse”, is primair gericht op de langere termijn, en maakt gebruik van het langetermijnverband tussen de hoeveelheid geld in omloop en de prijzen. De monetaire analyse dient voornamelijk als een middel tot toetsing, vanuit een middellange- tot langetermijnperspectief, van de korte- tot middellangetermijnindicaties voor het monetaire beleid die voortkomen uit de economische analyse.

Op grond van deze beoordeling beslist de Raad van Bestuur van de ECB over het niveau van de korte rente om er voor te zorgen dat inflatoire en deflatoire druk wordt tegengegaan en dat prijsstabiliteit op de middellange termijn wordt gehandhaafd.

In de strategie van de ECB zijn de monetairebeleidsbeslissingen gebaseerd op een veelomvattende analyse van de risico's voor prijsstabiliteit

Hoofdstuk 1

Inleiding

Wanneer Europese burgers in opiniepeilingen worden ondervraagd over algemene economische omstandigheden, zeggen zij meestal te willen leven in een klimaat zonder inflatie of deflatie. Het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap verleent aan het Eurosysteem het mandaat prijsstabiliteit te handhaven. Hier zijn goede economische argumenten voor. Het weerspiegelt de lering die we hebben getrokken uit de geschiedenis en wordt ondersteund door de economische theorie en empirisch onderzoek, die aan lijken te geven dat monetair beleid door prijsstabiliteit te handhaven zijn grootste bijdrage kan leveren aan algemene economische welvaart, met inbegrip van hoge niveaus van economische bedrijvigheid en werkgelegenheid.

Gegeven het feit dat de voordelen van prijsstabiliteit zo algemeen worden onderkend, is het van groot belang dat iedereen, en met name jonge mensen, inziet hoe belangrijk prijsstabiliteit is, hoe deze het beste kan worden bereikt, en hoe stabiele prijzen de bredere economische doelen van de Europese Gemeenschap ondersteunen.

Dit boek bestaat uit verschillende hoofdstukken: elk hoofdstuk bevat basisinformatie en kan, indien en wanneer nodig, los van de andere worden gebruikt. Hoofdstukken 4 en 5 zijn echter „moeilijker” dan de eerste drie hoofdstukken. Om Hoofdstuk 5 goed te kunnen begrijpen is het noodzakelijk Hoofdstuk 3 en in het bijzonder Hoofdstuk 4 nauwkeurig te hebben gelezen. In speciaal toegevoegde Kaders worden enkele specifieke onderwerpen gedetailleerder behandeld.

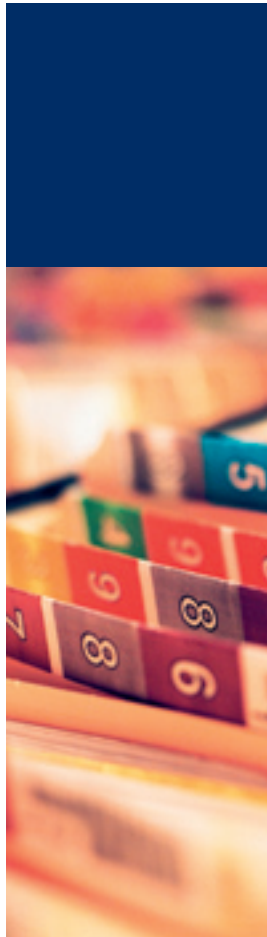
De voordelen van prijsstabiliteit, of de kosten waarmee inflatie of deflatie gepaard gaan, houden nauw verband met geld en de functies van geld. Hoofdstuk 2 behandelt daarom de functies en geschiedenis van geld, en laat tevens zien dat in een wereld zonder geld, d.w.z. in een ruileconomie, de transactiekosten die zijn verbonden aan het ruilen van goederen en diensten, zeer hoog zijn. Dit hoofdstuk laat tevens zien dat geld helpt een efficiëntere uitruil van goederen te bewerkstelligen en daardoor de welvaart van consumenten vergroot. Deze overwegingen worden gevolgd door een gedetailleerdere bespreking van de rol en basisfuncties van geld in Paragraaf 2.1. De vormen van in de maatschappij gebruikt geld zijn in de loop der tijden aanzienlijk veranderd. De belangrijkste historische ontwikkelingen worden in het kort besproken en toegelicht in Paragraaf 2.2.

Hoofdstuk 3 legt uit waarom prijsstabiliteit belangrijk is. Eerst worden de begrippen inflatie en deflatie gedefinieerd (Paragraaf 3.1). Na een korte paragraaf die enkele metingsvraagstukken belicht (Paragraaf 3.2), beschrijft de volgende paragraaf gedetailleerd de voordelen van prijsstabiliteit en, omgekeerd, de negatieve gevolgen van inflatie of deflatie (Paragraaf 3.3).

Hoofdstuk 4 houdt zich voornamelijk bezig met de factoren die de prijsontwikkeling bepalen. Na een kort overzicht (Paragraaf 4.1), bespreekt dit hoofdstuk de invloed van monetair beleid op de rente (Paragraaf 4.2) en de effecten van renteveranderingen op de uitgavenbeslissingen van huishoudens en bedrijven (Paragraaf 4.3). In de volgende paragraaf passeren de factoren die het inflatoire proces op de kortere termijn bepalen de revue (Paragraaf 4.4). De nadruk ligt hierbij vooral op het feit dat monetair beleid alléén de prijsontwikkeling op de korte termijn niet kan beheersen, aangezien op die termijn een aantal andere economische factoren eveneens van invloed kunnen zijn op de inflatie. Wel wordt onderkend dat op de langere termijn monetair beleid de inflatie wel degelijk beheerst (Paragraaf 4.5).

Het laatste hoofdstuk bevat een korte beschrijving van het monetaire beleid van de ECB. Na een wat diepgaander bespreking van het proces dat geleid heeft tot de Economische en Monetaire Unie (Paragraaf 5.1), behandelen de daaropvolgende paragrafen het institutionele kader van het gemeenschappelijke monetaire beleid (Paragraaf 5.2), de monetairebeleidsstrategie van de ECB (Paragraaf 5.3) en het operationele kader van het Eurosysteem (Paragraaf 5.4).

Voor gedetailleerdere informatie wordt verwezen naar de Lijst van termen en de Bibliografie achterin het boek.

Dit boek bestaat uit verschillende hoofdstukken; elk hoofdstuk bevat basisinformatie en kan, indien en wanneer nodig, los van de andere worden gebruikt

Hoofdstuk 2

Geld – een kort historisch overzicht

Geld is uit het moderne leven niet weg te denken. Dit hoofdstuk tracht een antwoord te geven op vragen als: Wat is geld? Waarom hebben we geld nodig? Waarom wordt geld geaccepteerd? En Hoe lang bestaat geld al?

Paragraaf 2.1
beschrijft de functies van geld.

Paragraaf 2.2
verschafft een overzicht van de verschillende goederen die in het verleden als geld hebben gediend.

2.1 De functies van geld

Geschiedenis van het woord „geld”

Geld speelt een belangrijke rol in de hedendaagse economie. Het is zeker niet overdreven om te zeggen dat „de wereld om geld draait” en dat een moderne economie zonder geld niet zou kunnen functioneren. Het Engelse woord „money” en de Nederlandse woorden „monetair” en „munt” stammen uit het Latijn. In het oude Rome betekende het woord „monetor” of „moneta” „raadgever”, d.w.z. een persoon die mensen waarschuwde of ergens aan herinnerde. Volgens sommige historici gaat de betekenis van het woord terug op een belangrijke gebeurtenis in de Romeinse geschiedenis. Een troep ganzen in een tempel gewijd aan de Godin Juno op het Capitool waarschuwden tijdens een invasie van de Galliërs in 390 voor Chr. door hun geschreeuw de Romeinse troepen die het Capitool verdedigden, en vrijdelden op die manier een aanval. De Romeinen bouwden daarop een tempel gewijd aan Moneta, de godin die waarschuwt of raadgeeft. In 289 voor Chr. werd in de nabijheid van deze tempel de eerste Romeinse Munt gebouwd, die oorspronkelijk bronzen en later zilveren munten produceerde. Veel van deze munten droegen de afbeelding van Juno Moneta. Vandaar dat woorden als „money”, „munt” en „monetair” van haar naam afgeleid zijn.

De functies van geld

Wat is geld? Als we vandaag de dag geld zouden moeten definiëren, denken we allereerst aan bankbiljetten en munten. Deze activa worden beschouwd als geld omdat zij liquide zijn, hetgeen wil zeggen dat zij algemeen worden aanvaard en beschikbaar zijn om wanneer dan ook voor betalingsdoeleinden te worden gebruikt. Hoewel het natuurlijk overduidelijk is dat bankbiljetten en munten voor dit doeleinde worden gebruikt, bestaat tegenwoordig een aantal andere vormen van activa die zeer liquide zijn en die gemakkelijk kunnen worden omgewisseld in contant geld of gemakkelijk kunnen worden gebruikt om tegen zeer geringe kosten een betaling te verrichten. Zo zijn er, bijvoorbeeld, girale deposito's en enkele andere vormen van bij banken aangehouden *deposito's*². Dientengevolge vallen deze instrumenten onder die definities van geld die vaak „ruim geld” genoemd worden.

De verschillende vormen van geld zijn in de loop der tijden aanzienlijk veranderd. Papiergeld en bankdeposito's hebben niet altijd bestaan. Het is daarom zinvol geld in algemenere termen te definiëren. Geld kan worden gezien als een zeer bijzonder goed dat enkele basisfuncties vervult. Met name dient het als ruilmiddel, een opslag van waarde en als rekeneenheid. Daarom wordt vaak gezegd dat *geld is wat geld doet*.

Om deze functies beter te kunnen illustreren, hoeft men zich alleen maar voor te stellen hoe mensen hun transacties moesten verrichten vóórdat geld bestond. Zonder geld moest men goederen of diensten direct uitwisselen voor andere goederen of diensten door middel van ruilhandel. Hoewel een dergelijke „ruileconomie” enige verdeling van arbeid toestaat, zijn er praktische beperkingen en brengt een uitruil van goederen aanzienlijke zogenoemde „transactiekosten” met zich mee. Het meest voor de hand liggende probleem bij een ruileconomie is dat mensen een andere partij moeten zien te vinden die precies hetzelfde goed of precies dezelfde dienst wil die zij aanbieden en die

te bieden heeft wat zij in ruil daarvoor terug willen hebben. Met andere woorden: een geslaagde ruiltransactie vereist een *wederzijds overeenkomen van behoeften*. Een bakker, bijvoorbeeld, die in ruil voor een paar broden zijn haar geknipt wil hebben, zou een kapper moeten vinden die bereid is hem die knipbeurt te geven in ruil voor een paar broden. Als de kapper echter in plaats van de broden een paar schoenen nodig heeft, zou hij moeten wachten tot een eigenaar van een schoenwinkel een knipbeurt nodig had. Een dergelijke ruileconomie zou op die manier aanzienlijke kosten met zich meebrengen, aangezien steeds naar de toepasselijke andere partij moet worden gezocht, met wachttijden en verhoogde voorraad als gevolg.

Geld als ruilmiddel

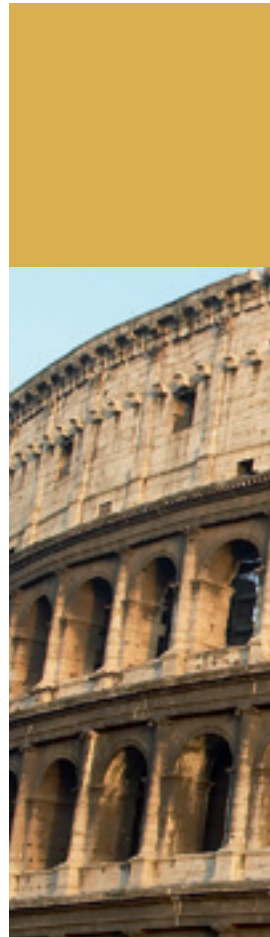
Om alle ongemakken waarmee een ruileconomie gepaard gaat te vermijden, kan een van de goederen gebruikt worden als een ruilmiddel. Deze nogal grove vorm van als ruilmiddel gebruikt geld wordt ook wel „goederengeld” genoemd. Het ruilen van een goed tegen geld en dan het ruilen van geld tegen een ander goed lijkt op het eerste gezicht transacties alleen maar lastiger te maken. Maar als men er wat langer over nadenkt wordt duidelijk dat het gebruik van een goed als ruilmiddel het hele proces aanzienlijk vergemakkelijkt, omdat het wederzijdse overeenkomen van behoeften niet langer vereist is voor de uitruil van goederen en diensten. Het zal duidelijk zijn dat een essentiële voorwaarde voor het feit dat dat ene goed de functie van geld kan vervullen is dat dat goed in de hele economie wordt aanvaard als ruilmiddel, hetzij uit traditie, op grond van een informele afspraak of bij de wet.

Tegelijkertijd zal echter duidelijk zijn dat goederen die dienen als ruilmiddel enige specifieke eigenschappen dienen te hebben. Met name goederen die dienen als goederengeld moeten gemakkelijk te dragen zijn, duurzaam en deelbaar zijn, en hun kwaliteit moet gemakkelijk te controleren zijn. En vanuit een meer economisch perspectief bezien, zou geld natuurlijk een schaars goed moeten zijn, aangezien alleen schaarse goederen een positieve waarde hebben.

Geld als een opslag van waarde

Als het goed dat wordt gebruikt als geld in de loop der tijd zijn waarde behoudt, kan het voor langere perioden worden aangehouden. Dit is met name nuttig omdat daardoor de verkoopactie niet hoeft samen te vallen met de aankoopactie. In dit geval vervult geld de belangrijke functie van waardeopslag.

Het is om deze redenen dat goederen die ook dienen als opslag van waarde te prefereren zijn boven goederen die uitsluitend dienen als ruilmiddel. Goederen zoals bloemen of tomaten, bijvoorbeeld, zouden in principe kunnen dienen als ruilmiddel. Zij zouden echter niet kunnen dienen als waardeopslag en zouden daarom waarschijnlijk niet worden gebruikt als geld. Dus als deze functie van geld niet goed werkt (bijvoorbeeld als het goed dat dient als geld in de loop der tijd zijn waarde verliest), zullen de mensen gebruik maken van de waardeopslagfunctie van andere goederen of activa of zelfs – in extreme gevallen – terugvallen op ruilhandel.

Het Engelse woord „money” en het Nederlandse woord „monetair” komen beide uit het Latijn

Geld dient als ruilmiddel, waardeopslag en rekeneenheid

² Girale deposito's zijn gelden die direct opvraagbaar zijn voor transactiedoeleinden. Hierbij dient te worden opgemerkt dat elektronisch geld op „prepaid”-kaarten ook tot girale deposito's gerekend worden.

Geld als een rekeneenheid

Even belangrijk is de functie van geld als rekeneenheid. Dit kan worden geïllustreerd aan de hand van ons voorafgaande voorbeeld. Zelfs als de moeilijkheid van het wederzijdse overeenkomen van behoeften wordt overwonnen, zou men nog steeds de precieze ruilverhouding moeten vinden tussen, bijvoorbeeld, brood en een knipbeurt of tussen een knipbeurt en schoenen. Deze „ruilverhouding”, namelijk bijvoorbeeld het aantal broden dat één knipbeurt waard is, wordt de „relatieve prijs” of de „ruilvoet” genoemd. Eerst zou voor elk paar goederen of diensten de relatieve prijs moeten worden bepaald en zou natuurlijk iedereen die betrokken was bij de ruil van goederen moeten beschikken over alle informatie over de ruilvoet tussen alle goederen. Het is gemakkelijk te laten zien dat er voor twee goederen slechts één relatieve prijs is, en voor drie goederen drie relatieve prijzen (namelijk brood tegenover een knipbeurt, een knipbeurt tegenover schoenen en brood tegenover schoenen). Bij tien goederen bestaan er echter al 45 relatieve prijzen, en bij 100 goederen komt het aantal relatieve prijzen op 4950³. Hoe groter het aantal goederen dat wordt geruild, des te moeilijker wordt het daardoor om informatie te verkrijgen over alle mogelijke „ruilvoeten”. Als gevolg daarvan brengt het verzamelen en onthouden van informatie over de ruilvoet hoge kosten met zich mee voor de deelnemers aan een ruileconomie, en deze kosten stijgen onevenredig met het aantal geruilde goederen. Deze middelen zouden efficiënter kunnen worden gebruikt als een van de bestaande goederen wordt gebruikt als rekeneenheid (een zogeheten „numéraire”). In dat geval kan de waarde van alle goederen worden uitgedrukt in termen van deze „numéraire”, en het aantal prijzen dat de consument zou moeten kennen en onthouden zou dan aanzienlijk verminderen⁴. Kortom, als alle prijzen zouden worden weergegeven in termen van geld, dan zou dit transacties veel gemakkelijker maken. Meer in het algemeen gesproken zouden niet alleen de prijzen van goederen in termen van geld kunnen worden uitgedrukt, maar ook de prijzen van welke activa dan ook. Alle economische partijen in een gebied met één munteenheid zouden dan zaken als kosten, prijzen, lonen, inkomsten, etc. berekenen in dezelfde geldeenheden. Zoals het geval was bij de eerdergenoemde functies van geld: hoe minder stabiel en betrouwbaar de waarde van geld is, des te moeilijker is het voor geld om deze belangrijke functie te vervullen. Een breed geaccepteerde betrouwbare rekeneenheid vormt op die manier een stevige basis voor de berekening van prijzen en kosten, en vergroot zo de transparantie en betrouwbaarheid.

2.2 Geldvormen

In de loop der tijden is de aard van de goederen die dienden als geld veranderd. Men is het er over het algemeen wel over eens dat wat soms de primaire functie van deze goederen werd vaak niet dezelfde was als waarvoor ze oorspronkelijk waren bedoeld. Het lijkt erop dat goederen werden gekozen als geld omdat deze gemakkelijk konden worden opgeslagen, een hoge waarde bezaten maar een gering gewicht, en makkelijk te dragen waren en duurzaam. Deze gewilde goederen waren gemakkelijk te ruilen en werden daardoor geaccepteerd als geld. De ontwikkeling van geld hangt dus af van een aantal factoren, waaronder het relatieve belang van de handel en de staat van ontwikkeling van de economie.

³ In algemenere termen: voor n goederen, zijn er $\frac{n \times (n - 1)}{2}$ relatieve prijzen.

⁴ Namelijk tot $n - 1$ absolute prijzen.

Vele verschillende voorwerpen hebben gediend als goederengeld: bijvoorbeeld felgekleurde schelpen.

Goederengeld

Vele verschillende voorwerpen hebben gediend als goederengeld, zoals de „wampum” (van schelpen gemaakte kralensnoeren) van de Amerikaanse Indianen, de „cowries” (felgekleurde schelpen) in India, walvstanden in Fiji, tabak in de vroege koloniën in Noord-Amerika, grote stenen schijven op het eiland Yap in de Stille Oceaan en sigaretten en drank in het Duitsland van direct na de Tweede Wereldoorlog.

Metalliek geld

De introductie van metalliek geld was een manier voor vroege samenlevingen om de problemen die zich voordeden bij het gebruik van bederfelijke goederen als geld te overwinnen. Het is niet bekend wanneer en waar precies metalliek geld voor de eerste keer is gebruikt. Wel is bekend dat metalliek geld rond 2000 voor Chr. in Azië in gebruik was, hoewel in die dagen het gewicht ervan niet gestandaardiseerd lijkt te zijn geweest noch de waarde ervan gecertificeerd door de plaatselijke heersers. Stukken of staafjes goud en zilver werd gebruikt als goederengeld aangezien deze gemakkelijk te vervoeren waren, niet bederfelijk waren en min of meer gemakkelijk deelbaar waren. Bovendien was het mogelijk ze om te smelten om juwelen van te maken.

Metallieke munten

De Europeanen behoren tot de eersten die gestandaardiseerde en gecertificeerde metallieke munten ontwikkelden. Rond 700 voor Chr. introduceerden de Grieken zilveren munten; Aegina (595 voor Chr.), Athene (575 voor Chr.) en Korinthe (570 voor Chr.) waren de eerste Griekse stadstaten die hun eigen munten sloegen. Het zilveragehalte van de Atheense *drachma*, beroemd om zijn afbeelding van de legendarische uil, is gedurende een periode van bijna 400 jaar stabiel gebleven. Griekse munten werden daarom in een groot gebied gebruikt (het gebruik ervan werd verder verbreid door Alexander de Grote) en zijn door archaeologen aangetroffen in een geografisch gebied dat zich uitstrekt van Spanje tot het huidige India. De Romeinen, die daarvoor onhandige bronzen staven (zogeheten *aes signatum*) als geld hadden gebruikt, namen de Griekse innovatie van het gebruik van officiële munten over en waren de eersten die een op twee metaalsoorten gebaseerd stelsel introduceerden, waarin gebruik werd gemaakt van de zilveren *denarius* en de gouden *aureus*.

Onder Keizer Nero in de eerste eeuw na Chr., begon het edelmetaalgehalte van de munten te verminderen naarmate de keizerlijke Munten steeds vaker het goud en zilver vervingen door legeringen om zodoende het gigantische tekort van het keizerrijk te financieren. Naarmate de intrinsieke waarde van de munten daalde, begonnen de prijzen van goederen en diensten te stijgen. Dit werd gevolgd door een algemene stijging van de prijzen die wellicht heeft bijgedragen aan de val van het West-Romeinse Rijk. De stabielere Oost-Romeinse *solidus*, die door Constantinus de Grote in de vierde eeuw na Chr. werd geïntroduceerd, werd op zijn oorspronkelijke gewicht en edelmetaalgehalte gehandhaafd tot het midden van de elfde eeuw, en verkreeg zo een reputatie die hem gedurende meer dan vijf eeuwen de belangrijkste munt maakte in de internationale handel. Byzantijnse Griekse munten werden gebruikt als internationaal geld en zijn door archaeologen aangetroffen in plaatsen zo ver weg als Altai in Mongolië. In het midden van de elfde eeuw stortte de Byzantijnse monetaire economie echter ineen en werd deze vervangen door een nieuw systeem dat de gehele twaalfde eeuw in stand bleef, totdat de verovering van Constantinopel door de Kruisvaarders in 1204 uiteindelijk de geschiedenis van de Grieks-Romeinse munten beëindigde.

De Chinezen zijn begonnen papiergeld te gebruiken rond 800 na Chr. en bleven dit enkele honderden jaren lang doen.

De Grieken en Romeinen hadden het gebruik van munten en de technische kennis van hoe die te slaan over een gigantisch groot geografisch gebied verspreid. Gedurende het grootste deel van de Middeleeuwen vormden lokaal geslagen gouden en zilveren munten het belangrijkste betaalmiddel, hoewel ook koperen munten steeds vaker werden gebruikt. In 793 na Chr. hervormde en standaardiseerde Karel de Grote het Frankische muntstelsel, en introduceerde een monetaire standaard volgens welke één Frankische zilveren pond (408 gram) gelijk stond aan 20 schellingen of 240 penningen – deze standaard bleef tot 1971 geldig in het Verenigd Koninkrijk en Ierland.

Na de val van Constantinopel, introduceerden de Italiaanse handelsstadstaten Genua en Florence in 1252 gouden munten met de *genoin* van Genua en de *florina* (of *florin*) van Florence. In de vijftiende eeuw werd hun plaats ingenomen door de *ducato* van Venetië.

Papiergeld

De Chinesen zijn begonnen papiergeld te gebruiken rond 800 na Chr. onder Keizer Hien Tsung, en bleven dit enkele honderden jaren daarna doen. Dit papiergeld had geen goederenwaarde en was uitsluitend geld bij proclamatie van de Keizer of zogenoemd „fiat-geld”, d.w.z. geld *zonder* intrinsieke waarde. Papiergeld was zeer wijdverbreid in China rond 1000 na Chr., maar werd rond 1500 afgeschaft toen de Chinese maatschappij ten gevolge van de Mongoolse Invasie in verval raakte.

Obligaties

Het was echter moeilijk over grote afstanden handel te voeren zolang waarde uitsluitend kon worden opgeslagen in de vorm van goederen en munten. De Italiaanse stadstaten waren de eersten die daarom schuldbewijzen introduceerden („obligaties” of „wissels”) als betaalmiddel.

Om het risico van beroving tijdens hun reizen te verminderen, namen kooplieden deze obligaties met zich mee. Zowel schuldenaar en geldschietter werd in deze schuldbewijzen genoemd, een betalingsdatum werd afgesproken, en de hoeveelheid goud en zilver vermeld. Al snel begonnen handelsbankiers deze obligaties te verhandelen. Het eerste bewijs van een dergelijk contract stamt uit 1156.

Obligaties bleven vooral door Italiaanse kooplieden gebruikt worden, en het op twee metalen gebaseerde stelsel bleef de boventoon voeren tot de Dertigjarige Oorlog. Ten gevolge van de economische beroering die door deze oorlog werd veroorzaakt, begonnen heersers zoals de Zweedse koningen de voorkeur te geven aan papiergeld. Dit werd vervolgens geïntroduceerd in 1694 door de Bank of England en in 1716 door de Banque générale in Frankrijk. De komst van papieren fiatgeld in Europa betekende het begin van een nieuwe fase in de ontwikkeling van geld. De verantwoordelijkheid voor het opzetten en reguleren van het systeem van fiatgeld in een land bleef liggen bij de overheid, maar andere publieke of particuliere instellingen (zoals centrale banken) en het financiële stelsel speelden een toenemend cruciale rol in het succes van de nationale munteenheid.

De nationale staten hielden goudreserves aan bij de centrale banken om de geloofwaardigheid van hun munteenheid te waarborgen.

Goudstandaard

Sinds de invoering van fiatgeld ongeveer twee eeuwen geleden heeft het monetaire stelsel grote veranderingen ondergaan. Papiergeld was – en is nog steeds – uitsluitend wettig betaalmiddel krachtens wetgeving van de bevoegde autoriteit. Het werd uitgegeven in vaste eenheden van de nationale munteenheid en had een duidelijk gedefinieerde nominale waarde. De nationale staten hielden lange tijd goudreserves aan bij hun centrale banken om de geloofwaardigheid van hun munteenheid te waarborgen: dit systeem stond bekend als de *Goudstandaard*. Valuta's in de vorm van munten en fiduciair papiergeld konden tegen een vaste pariteit worden omgezet in goud. Groot-Brittannië was in feite het eerste land dat een goudstandaard opzette, in 1816, nadat de wisselkoers van het pond tegenover goud in 1717 door Sir Isaac Newton zelf was vastgesteld op 3,811 pond sterling per ounce.

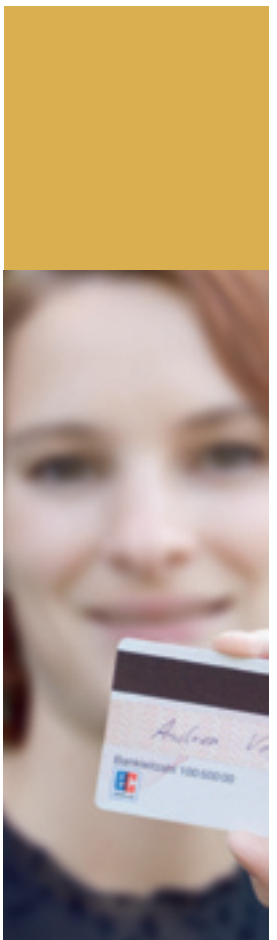
Bij het begin van de Eerste Wereldoorlog begonnen veel landen meer en meer geld te drukken om de kosten van de oorlog te financieren. In Duitsland steeg bijvoorbeeld het aantal bankbiljetten dat door de Reichsbank werd uitgegeven van 2.593 miljoen in 1913 tot een totaal van 92.844.720,7 miljard bankbiljetten in omloop op 18 november 1923. Dit leidde uiteindelijk tot *hyperinflatie*⁵. Met meer geld in omloop, schortten de meeste landen de inwisselbaarheid van hun munteenheid voor goud op aangezien de nationale goudreserves niet langer opwogen tegen de gestegen hoeveelheid geld.

Goudwisselstandaard

De Britse goudstandaard bezweek ten slotte in 1931, maar het systeem werd nieuw leven ingeblazen tijdens de internationale conferentie die werd gehouden in Bretton Woods in het Amerikaanse New Hampshire. Hier werd een herziene goudstandaard overeengekomen: de wisselkoersen van de nationale munteenheden van de belangrijkste economische machten werden aan de dollar gekoppeld en de dollar kon worden ingewisseld voor goud tegen een vaste prijs van USD 35 per ounce. Het monetaire stelsel van Bretton Woods wordt daarom soms wel de „goudwisselstandaard” genoemd. De centrale banken verschaften dollars in ruil voor hun nationale munteenheid en omgekeerd.

Bretton Woods stortte in 1971 ineen en sinds die tijd zijn de valuta's van de belangrijkste economieën zuiver fiatgeld gebleven. Daarnaast hebben de meeste landen de wisselkoersen van hun valuta's zwevend gelaten.

De ontwikkeling van geld is niet gestopt. Heden ten dage zijn verschillende vormen van immaterieel geld opgekomen, waaronder het zogeheten „elektronische geld” („e-geld”) of elektronische betalingsmiddelen, die zich voor het eerst in de jaren negentig van de vorige eeuw voordeden. Dit soort geld kan worden gebruikt voor de betaling van goederen en diensten op het internet of voor het gebruik van andere elektronische media. Na van de koper de machtiging voor de betaling ontvangen te hebben, neemt de verkoper contact op met de uitgevende bank en krijgt hij de gelden overgemaakt. Er bestaan thans verschillende, op kaarten gebaseerde elektronischgeldsystemen in Europa, die over het algemeen worden beheerd door financiële instellingen.

Tegenwoordig bestaan er verschillende vormen van immaterieel geld, zoals het zogeheten „elektronische geld”.

⁵ Zie Davies (1994, p. 573) voor een gedetailleerder overzicht.